

Udenlandsk Litteratur Service

En rapport vedrørende folkebibliotekernes indkøb af udenlandsk litteratur

Af Hjejl Resen Steenstrup

Gennem 19 år brugte mange folkebiblioteker den fælles bogvalgsvejledning for indkøb af udenlandsk litteratur for voksne (Udenlandsk Litteratur Service - ULS). Et vejledningsmateriale blev udsendt og produceret af (den tidligere) Bibliotekscentralen. Da Bibliotekscentralen gik konkurs i okt. 1991, blev en række serviceydelser opgivet. Det nye selskab *Dansk Bibliotekscenter* (DBC) besluttede i første omgang at nedlægge den eksisterende *Udenlandsk Litteratur Service*, som man mente manglede et økonomisk grundlag for videreførelse. I foråret 93 tog DBC sammen med Statsbiblioteket i Århus og Københavns Kommunes Biblioteker initiativ til igen at undersøge mulighederne for at genoptage Udenlandsk Litteratur Service, men på grund af manglende opbakning fra bibliotekernes side blev dette forsøg ikke ført ud i praksis.

For at få en udførlig og landsdækkende vurdering af den situation, hvori bibliotekerne befinder sig i, besluttede *Statens Bibliotekstjeneste* i juli 1992 at iværksætte en undersøgelse af folkebibliotekernes udvælgelse og indkøb af udenlandsk litteratur. Med støtte fra *Centrale organisationers løsning af fælles opgaver* og *Stipendiefonden* udarbejdedes rapporten: Projektet Udenlandsk

Litteratur Service: spørgeskemaundersøgelse vedrørende Folkebibliotekernes indkøb af udenlandsk litteratur. Undersøgelsen omfatter skøn- og faglitteratur for voksne inden for sprogområderne engelsk, amerikansk, tysk, svensk, norsk, italiensk og spansk samt finsk. Indvandrerslitteratur er ikke medtaget. Der er ikke lavet undersøgelser af folkebibliotekernes indkøbsmetoder, når det gælder udenlandsk litteratur, siden 1977, da Bibliotekscentralen Udenlandsk Bogvalgsvejledning udsendte spørgeskemaer til abonnenterne om, hvordan de udnyttede den service, de betalte for.

Fakta om UBV/ULS

Udenlandsk Bogvalgsvejledning (UBV) blev startet i 1972. Det var et bogvalgs- og orienteringsmateriale over nyere udenlandsk litteratur for voksne. Materialet blev fremstillet og produceret af BC. UBV siden kaldet Udenlandsk litteratur Service (ULS) omfattede oprindeligt ca 8000 titler årligt, men blev i årenes løb gradvist reduceret til et titeltal på 2500-3000 titler. Til de mindre biblioteker udsendtes et udvalg af materialet på ca 1300 titler - den såkaldte *U-fortegnelse*. U-fortegnelsens titeltal lå fast i næsten hele perioden. Materi-

alet udsendtes i form af A 4 ark opdelt i emnegrupper ud fra DK 5. Udsendelsesfrekvensen var hver 14. dag eller hver 3. uge. Til de i U-fortegnelsen medtagne titler havde Bibliotekscentralen en katalogiserings- og leveringservice, således at de abonnerende biblioteker kunne købe trykte kort og få deres indkøbte bøger indberettet til folkebibliotekernes fælles database *BASIS*. Til servicen var oprindeligt knyttet 4 bibliotekarer (områdelektører) med hver sit område. Staben blev senere stærkt reduceret og var til sidst kun på 1 1/2 bibliotekar. Titelludvælgelsen byggede i første række på en gennemgang af over 350 danske og udenlandske tidsskrifter. Hertil kom andre informationskilder som forlagsmateriale, nationale bogfortegnelser, lister fra (den svenske) Bibliotekstjänst, Den norske bibliotekscentral og den tyske Einkaufszentrale m.m. Foruden bøger blev også mikroformer og i et meget begrænset omfang også lydbøger annoteret på lister.

ULS omfattede i 1991 tre abonnementsformer:

Abonnement 1: 22.173 kr. I alt 3.500 titler, inkl. årbogslister på 100 titler.

Abonnement 2 (U-fortegnelse): 9.416 kr. I alt 1800 titler, inkl. årbogsliste.

Abonnement 3 (U-fortegnelse): 2.021 kr. I alt 400, inkl. årbogsliste.

1. Undersøgelsen

Formål

Formålet med undersøgelsen er at få afklaret, om der er behov for en ny fælles bogvalgsvejledning for folkebibliotekerne.

Der fremsættes to hypoteser.

Undersøgelsen bygger på flg. hypoteser

1. Bibliotekernes indkøb af udenlandsk litteratur er i øjeblikket tilfældig og usystematisk, især efter at ULS er nedlagt.
2. Bibliotekernes udvælgelse af bøger er styret af efterspørgsel.

Den bibliotekssociologiske rapport skal vise, bibliotekernes indkøb af fremmedsproget bogligt materiale (med informations-, underholdnings- eller videnværdi).

Spørgeskema

Med dette formål udsendtes et spørgeskema til bibliotekerne med spørgsmål vedrørende:

A bibliotekernes nuværende valg af udenlandsk litteratur,

B vurderinger af ULS som bogvalgskilde og
C ønsker om en ny fælles vejledning.

210 skemaer indeholdende hver 34 spørgsmål blev udsendt i september 1992. Spørgsmålene i rapporten var opdelt således:

Ad. A Bogvalg. Spørgsmålene drejer sig om, hvorfor bibliotekerne køber udenlandsk litteratur, hvor meget og hvordan de udvælger fag- og skønlitterære titler. Hvilke typer er sværest at udvælge kvalificeret? Der stilles også spørgsmål om tendenserne i efterspørgslen på udenlandske bøger (1991 og 1992) og hvilke bogvalgs-kilder, der anvendes ved indkøb.

Ad. B Udenlandsk Litteratur Service.

Disse spørgsmål drejer sig om bibliotekernes abonnement på ULS og deres vurdering af ULS som hjælpemiddel i bogvalget

Ad. C Spørgsmål vedrørende en ny fælles vejledning. Her spørges bibliotekerne om behovet for en ny fælles materialevalgsvejledning. Hvad vil man betale for en sådan service, og hvor mange titler skal den indeholde for at tilfredsstille bibliotekerne.

For at stille de adspurgte biblioteker mere frit, indeholder spørgeskemaet både lukkede og åbne spørgsmål. Formålet med de stillede spørgsmål har været ikke kun at lave en ren statistisk undersøgelse, men at give bibliotekerne mulighed for frit at kommentere spørgsmålene. De første 16 spørgsmål er besvaret af næsten samtlige biblioteker, mens de resterende 18 spørgsmål, som især drejer sig om en central bogvalgsvejledning, kun er delvist besvaret. Besvarelsesprocenten kom op på 80%, idet 168 biblioteker besvarede spørgeskemaerne. 25 biblioteker har besvaret skemaet pr. telefon, idet de i forvejen havde fået tilsendt spørgeskemaet. 8 biblioteker har ikke ønsket at deltage dels af tidsnød og sygdom, dels af andre grunde. Et par biblioteker var direkte negative over for projektundersøgelsen, fordi de troede, at jeg ville starte min egen private ULS

Besvarelser

Med informationsværdi menes bøgernes værdi som redskaber f.eks. bibliografier og opslagsværker), men også almindelige rejseguides har ofte stor informations-

værdi. Med underholdningsværdi tænkes først og fremmest på den oplevelse læsning af bøger inden for skøn- og faglitteratur kan give. Videnværdi går på bøger i undervisnings- og lærebogssammenhænge som anskaffes i centralbibliotekerne.

A. Bogvalg. Gennemgående træk.

1. Det viser sig (måske ikke overraskende), at de små biblioteker køber meget lidt udenlandsk litteratur, nogle 0 titler med et indbyggertal mellem ca 2500 og 18.000. Disse bibliotekstyper satser helt klart mere på indkøb af skønlitteratur end faglitteratur.
2. Biblioteker med et underlag på 18.000 indbyggere og opefter satser mest på faglitteratur.
3. At have udenlandsk skønlitteratur på hylderne betyder meget for alle bibliotekstyper, men især for de små biblioteker. Skønlitterære titler af fremmedsprogede forfattere gør biblioteket mere spændende og tilfredsstillende lånernes behov.

Langt de fleste biblioteker svarer, at de anskaffer udenlandsk litteratur, fordi lånerne efterspørger litteraturen. Fra et lille (Bramming) og et mellemstort bibliotek (Frederikssund) forklares situationen således: "Vi abonnerede ikke på UBV - det er tilfældighedernes spil - eller konkrete forespørgsler. Det er vanskeligt at få overblik over, hvad der udgives - også selv om der skulle komme en ny ULS". Det er de ukendte områder inden for faglitteraturen, som volder problemer, da man ofte kun har forlagsreklamer at holde sig til. Denne holdning kommer frem hos mange biblioteker. Bogindkøbene er meget afhængige af, hvad forlagene marketingsafdelinger sender ud til bibliotekerne i form af bogbeskrivelser, forfatterportrætter og gennemsynsordninger. Bibliotekernes faglige kvalifikationer og egne holdninger spiller også en rolle. Efterspørgslen er i de fleste biblioteker en stærkere faktor end bibliotekernes faglige kvalifikationer, da meget få folkebiblioteksuddannede bibliotekarer har en konstant føling med det udenlandske bogmarked eller har direkte kontakt med udenlandske forlag eller har deltaget i udenlandske bogmesser. Marketingsmaterialer spiller også en stor rolle, men efterspørgslen har større indflydelse, da bibliotekarerne på forhånd har en forestilling om, hvornår en bog kan lånes ud. Lånerne efterspørger især inden for skønlitteratur (aktuelle og spændende forfatterskaber). Nogle biblioteker har valgt at se bog-

valgsproblemerne ud fra en mere pragmatisk måde som f.eks. Fredericia, som oplyser: "Vi vælger det store og kendte - samt på efterspørgsel".

Et kvalificeret bogvalg er, når et bibliotek på en overbevisende måde er i stand til at vurdere, om en ny udenlandsk bog er et sagligt og aktuelt supplement til den danske litteratur, giver nye aspekter omkring et emne, og om bogen kan give lånerne gode læseroplevelser. Et kvalificeret bogvalg udføres i mange biblioteker ved indkøb af udenlandsk skønlitteratur, fordi man kender forfatterne. Bibliotekernes svar viser, at der foretages ikke et kvalificeret bogvalg ret mange steder inden for *faglitteratur*, da man meget få steder bygger på gennemlæsning af anmeldelser i fagtidsskrifter eller avisanmeldelser. Bibliotekerne har enten afskaffet tidsskrifterne eller bibliotekarerne har ikke længere tid til at foretage det opsøgende arbejde. Nogle biblioteker forsøger at takle bogvalgsproblemerne ud fra et sprogligt og fagligt niveau som en bog har (= låneren kan læse den).

Næsten alle mellemstore biblioteker abonnerer på flere udenlandske aviser og fagtidsskrifter, men meget få af de anmeldelsesmagasiner som ULS benyttede i bogvalgsvejledningen. Årsagen til at de adspurgte biblioteker ikke holder disse udenlandske anmeldelsesmagasiner skyldes, at de abonnerede på ULS og derfor ikke fandt det nødvendigt. På spørgsmålet om bibliotekernes brug og læsning af udenlandske aviser og tidsskrifter oplyses det ofte, at man læser dem sjældent eller slet ikke. Kun et enkelt centralbibliotek (Gentofte) anfører, at man læser engelske aviser af hensyn til bogvalget. En del bibliotekarer læser gerne de store kendte engelske anmeldelsesmagasiner som Times Literary Supplement dels for deres egen fornøjelses skyld og dels af faglige årsager. Rapporten konkluderer, at bibliotekerne ikke i tilstrækkelig grad abonnerer på udenlandske anmeldelsesmagasiner (bl.a. fordi bogkontoen er hårdt beskåret). De steder, hvor man har abonnementer, gør man kun i tilfældig grad brug af aviser og tidsskrifter i bogvalget, fordi der ikke mere er tid til dette opsøgende arbejde. De fleste centralbiblioteker, KKB og Frederiksberg er dog undtagelser.

B. Evaluering.

Besvarelsene viser, at mange biblioteker har været kritiske over for ULS. En del biblioteker har kun besvaret dele af spørgeskemaet omkring ULS, da man ikke har interesseret sig for den fælles bog-

valgsvejledning. Svarene afslører, at de mellemstore og store biblioteker savner ULS, de små biblioteker (op til 10.000 indbyggere) ønsker ikke generelt set ikke en fælles vejledning. Der vil være mange praktiske problemer med genetablering af en service i stil med ULS. Bibliotekernes mange individuelle ønsker gør det næsten umuligt at få en sådan service til at fungere i praksis. De store biblioteker savnede dækning i ULS af emneområder som mode, medicin, teknisk litteratur til mellemtekniske uddannelser. Generelt udtrykkes utilfredshed med for megen svensk litteratur i forhold til anvendelsen i folkebibliotekerne. Kunst-litteratur var generelt for dårligt dækket, især når det drejer sig om moderne kunst. Musik-litteratur var for dårligt dækket, især hvad angår rytmisk musik.

C. Ny vejledning.

Svarene viser, at nok er der et udbredt ønske om at få en fælles vejledning genoptaget, men man vil ikke betale for den uden videre. Det skal være en service, som er et rationelt og pålideligt redskab, således at bibliotekerne kan få frigjort ressourcer til andet arbejde og få en faglig tryghed med spændende muligheder for at foretage et alsidigt og aktuelt bogvalg. Vejledningen skal leve op til den gamle ULS og helst lidt mere, hvor almindeligvis kontante og kvalificerede annoteringer gjorde det muligt at træffe fornuftige valg. Thisted Bibliotek har stillet flg. krav: "At den rummer et udvalg inden for de populære fagbogstyper og et bredt udvalg af oplagte hovedværker og populær litteratur inden for hovedsprogene". Udgifterne til en fælles vejledning skal stå i et rimeligt forhold til det antal titler, bibliotekerne køber. Prisen skal holdes så lavt som muligt, således at alle kan være med, og udgivelsen dermed sikres (Rødovre Bibliotek). Der er en accept af, at der skal være forskellige priser, afhængig af bibliotekernes størrelse, således at der er visse over- og undergrænser. Besvarelserne viser, at kun 17 biblioteker vil betale mere end 20.000 kr., 5 biblioteker vil betale op til 40.000 kr., 3 biblioteker vil betale mere 40.000 kr. for at få et vejledningsmateriale. Et meget stort antal biblioteker vil helst kun betale et par tusind kroner for en ny service og ikke mere under nogen omstændigheder. Nogle ganske få biblioteker har stillet forslag om modulopbygning, således at man et år kan vælge at bringe f.eks. rejseguides og kunstbøger, et andet år edb og

håndbøger (en sådan modulopbygning vil være næsten umulig at styre i praksis).

Svarene viser også, at bibliotekerne har fået ringere muligheder for at træffe et hurtigt, alsidigt og effektivt udenlandsk bogvalg. Bogmængderne er blevet større og flere og flere forlag ønsker at komme ind på markedet og presser bibliotekerne med tilbud. Udsigterne til at få en ny fælles materialevalgsservice er meget små og dystre. Bibliotekerne ser hellere en discountmodel sat i gang end slet ikke nogen service, men alligevel sagde bibliotekerne nej, da DBC kom med et tilbud i foråret 1993 om en service, som skulle omfatte 2500 titler i form af nyhedslisters samt årbogsliste på 100 titler (abonnement 1). Abonnement 2 skulle omfatte 300 titler - også i form af nyhedslisters. Tilbuddet bestod af genbrug data fra det privatdrevne engelske bogservicefirma Bookdata og lister fra Bibliotekstjänst. Bibliotekernes holdning var (vistnok) generelt den, at man syntes, tilbuddet ikke var fagligt godt nok, man fik for lidt for pengene, og at en stor del af de tilbudte titler i virkeligheden var skjulte forlagsomtaler. Sammenligner man DBCs tilbud på 2500 titler med, hvad et stort bibliotek som Randers ønsker til en fælles service, ser tallene sådan ud: 6000 titler fordelt med 4000 eng/am. titler, 1000 tyske, 350 franske, 300 svenske, 300 norske, 25 spanske og 25 italienske.

En vurdering af undersøgelsen

De allerfleste biblioteker befinder sig i en vanskelig situation, da hverdagen er barsk, der er ikke megen tid til forberedelse. Bibliotekerne klager over den udbredte mangel på hjælpemidler, d.v.s. boganmeldelser inden for emneområder som samfundsfag- og historielitteratur, referencelitteratur, edb-litteratur, musik-, kunst- og hobbybøger. Hvad angår skønlitteratur er der især manglen på bøger om tyske forfattere.

Rapporten har svagheder, dels fordi så mange biblioteker ikke har svaret på alle spørgsmål, og dels fordi de tal for bogindkøb, som er opgivet af bibliotekerne, kun er meget omtrentlige. Desuden anvender bibliotekerne forskellige statistikmetoder ved optælling af indkøbt litteratur. Af andre fejlkilder kan nævnes tilfælde, hvor bibliotekerne har sat flere krydser i kolonnerne, hvor kun et svar var ønsket. Mange bibliotekarere har brugt timer på besvarelserne, mens andre knapt nok har ofret skemaet et kvarter. Men det er et spørgsmål, hvor afgørende disse mangler er. Det har netop ikke været rapportens formål at lave en meget nøjagtig kvantitativ

kortlægning af indkøbsmønsteret. Den har haft til formål at beskrive og kommentere nogle tendenser i bogvalget m.m. og derfor har mere nøjagtighed ikke været strikt nødvendigt. Evalueringen af ULS må tages med forbehold, da mange af spørgsmålene omkring denne service er ubesvarede.

Konklusion

ULS materialet var utilstrækkeligt, hvad angår den tyske del af skønlitteratur, som er den vigtigste del af indkøbet for grænselandets biblioteker. Disse biblioteker kræver, at man tilgodeser deres særlige behov for indkøb af udenlandsk litteratur. Indkøb af bøger på am./eng. dominerer. Italiensk skønlitteratur købes i langt højere grad end spansk. Finsk litteratur købes (næsten) ikke. Sammenfattende om faglitteratur kan oplyses, at emnemæssigt set dominerer rejseguides, autoreparationsbøger og hobbybøger for alle bibliotekstyper. Besvarelserne og kommentarer til spørgeskemaerne viser klart, at bogvalget foregår ikke særligt systematisk, alt

flyder, især i de mindre biblioteker, hvor der ikke er tilstrækkeligt med fagreferenter. Bibliotekernes indkøb er meget uensartet, og der er store forskelle i anskaffelserne. Der lægges større vægt på anskaffelse af bøger af underholdnings- og oplevelsesværdi end informations- og videnværdi, når man ser bort fra store københavnske og jyske biblioteker og visse centralbiblioteker. Konklusioner om fællesleverancer: Der er også et udbredt ønske om fælles leverancer af bøger og indberetninger til BASIS. Konklusioner om lydbøger. Her er der en behersket interesse for en fælles vejledning, men ikke et markant behov for en ny fælles vejledning.

Styrken i de resultater, der nu foreligger, ligger i dokumentationen. For første gang er det forsøgt at få samtlige biblioteker med i en undersøgelse omkring bibliotekernes indkøb af udenlandsk skøn- og faglitteratur, og for det andet er der nu en grundig redegørelse for bibliotekernes brug af ULS. Det er mit håb, at rapporten kan gøre debatten om udenlandsk litteratur i folkebibliotekerne mere klar.